

Glasovi iz prošlosti

Učiteljska plaća

Piše Davorin Trstenjak

Davno je, što hrvatsko učiteljstvo kuca na velika i teška vrata, ali ona se ne će nikako da otvore. Gdjekad se samo malo odškrinu, da ključar vidi, tko je, pa kad opazi ponizna školnika s molbenicom u ruci, vrata se odmah zatvore. Samo jedan put su nam se otvorila, pustilo nas u pridvorje; no u svijetlu dvoranu ne uđosmo. Ali to naše za malo trajšaše, i mi se opet nađosmo pred vratima. Tu stojimo već tako dugo, ali ne kao prosjaci, koji mole milostinju, nego kao ljudi svijesni svoga prava, koji traže da im se dade, što zaslužuju, i što ih po Bogu i pravdi ide. Tu ćemo stajati i kucati tako dugo, dok nam se ne otvori.

Nijedan stalež u svijetu ne bori se toliko, da mu se dade zasluženi hljebac, koliko učiteljski; jer se nijedan tako slabo ne cijeni kao učiteljski. A otkale ta slaba cijena? U svijetu se često čovjek cijeni po tom, kolika mu je plaća, a u učitelja je slaba plaća, pa mu je u materijalističkom svijetu i slaba cijena. Za odgoj se djece u opće od davnine slabo marilo. Mnogi se čovjek za domaće životinje više starao, nego za obrazovanje svoje djece. Tomu se nije čuditi, jer su bile takve prilike. A budući da se odgoj djece slabo umio cijiniti, to djecu nijesu odgajale prve glave, nego robovi, služinčad i ljudi najniže vrste. Taj posao, ta patnja, to natezanje s djecom, nije bilo ni lako ni časno, pa zato nastaje ona latinska: “Na koga bogovi zamrziše, toga postaviše učiteljem”.

Učitelji malenih bili su od davnine patnici, služinčad male cijene. Niti je u njih bilo, niti je moglo biti kakve učiteljske svijesti, niti kakva učiteljskog ponosa, niti kakva ozbiljnoga shvaćanja učiteljske dužnosti. Čobaninu na planini bilo je ljepše nego učitelju, jer mu stado nije zadavalo toliko jada, koliko učitelju djeca, koja mu nijesu bila ni u kakvoj vlasti, dok je on sav bio u vlasti svoga gospodara ili kao rob ili kao sluga. Slaba roba slabo se i plaća. Tako je bilo i s učiteljem vijekove i vijekove. Pošto je bio učitelj stotine i stotine godina bez ugleda i tako niske cijene, to on i sebi danas teško diže ugled i cijenu. Staro mišljenje, stare predrasude, što žive u svijetu kroz tolika stoljeća, teško i sporo se mijenjaju.

Svijet je naučio plaćati robu i radnika na isti način. Što ima više robe, a manje kupaca, to je ona jevtinija i obrnuto. Osim toga svijet uopće pazi više na jevtinoću

robe, nego li na vrsnoću. Zato kupac pritište prodavača, koji je u nuždi, da mu dade skupu stvar ispod svake cijene. S toga stanovišta hoće neki da dokažu, zašto se učitelji tako slabo plaćaju; ali to stanovište niti je razumno, niti moralno. Učitelj nije danas obični nadničar, niti je prosta roba. Danas je učitelj obrazovan stručnjak. Njegova znamenitost, kao i znamenitost uzgoja mladeži, priznata je u svem obrazovanom svijetu. Budući da je škola tako znamenita, to razumni ljudi nastoje, da bude i dobra. U Švicarskoj su najbolje škole u Bazelu, jer taj grad najbolje plaća svoje učitelje. I najidealniji učitelj teži onamo, gdje je veća plaća; jer se ondje može sav posvetiti školi. Bez materijalnih sredstava ne mogu se ostvariti idejali. Da se dobiju što bolja književna djela ili umjetnine, raspisuju se velike nagrade, a ne pita se, tko će jevtinije. Školstvo se u Bosni i Hercegovini krasno razvija. A što je tomu uzrokom? Veća plaća i pouzdana nada na promaknuće. Da nijesu učitelji u Bosni tako opskrbljeni, da se najbolji učitelji ne namiještaju na najbolja mjesta, da im se ne daje tolika novčana pomoć na daljno obrazovanje: školstvo se u Bosni i Hercegovini ne bi tako brzo i tako krasno razvilo. I mnogi od naših učitelja hrle onamo. A što ih vuče onamo? Tamo će ljepše živjeti i lakše raditi. Ta udobnost je od vjeka bila i bit će veliki uzgojni pokretač.

Plaća hrvatskih pučkih učitelja tako je malena, da se o njoj ne može živjeti, pa su učitelji prisiljeni baviti se bilo čim, da se mogu pristojno zaodjeti, prehraniti i na noge podići svoju djecu. Nužda kola lomi, te se od učitelja stvara neučitelja. U zabitnu mjestu ne može učitelj, da na pristojan način sebi što privrijedi, pa s toga neki, da ne kubure kao sinje kukavice, odbace svoj učiteljski ponos, svoje učiteljske idejale, pa grade špiritaču, drže trafikku, krčmu, pomeću se po sajmovima itd. Tako im škola postane nuzgredna stvar. Školi se hoće potpun čovjek, a ovako? Nevolja može stvoriti od učitelja demoralizatora. Nužda stvara velika zla. "Siro-mah čovjek gotov đavo" veli narod.

Kad smo jednom tražili, da nam se plaća povisi, upućivalo nas, da radimo i da sami što privrijedimo; kazalo se pače, da u Ugarskoj učitelji na ferije idu na nadnicu, pa vrše žito. Ti nadničari sami su kazali na poslu, da su učitelji. Taj uzor je zaista žalostan! Kad bi mene kao hrvatskog učitelja stranac zatekao na nadnici, i pitao me što sam, ja bih zatajio da sam učitelj, da ne ponizim Hrvatske i hrvatskoga učiteljstva. To upućivanje samo je dokazom, kako su nisko spali oni nadničari, i kako se nisko cijeni učiteljski stalež, i to još na koncu 19. stoljeća.

Neki tvrde, da smo prema svojoj obrazovanosti dobro plaćeni, a istina je, da nema u javnoj službi čovjeka, koji bi za svoj rad razmjerno tako slabo bio plaćen kao učitelj, koji ima danas lijepu obrazovanost i vrši tako znamenit i uzvišen posao. Koliko je mladića ostavilo učiteljsku školu, što ili nijesu mogli napredovati,

ili što im se činila učiteljska plaća premalena?! Odoše odmah ili k pošti, ili u koji drugi ured, a danas imadu dva puta bolju plaću, nego li mi njihovi bivše kolege. Nama je to milo, a našim protivnicima ne pada na um, da kažu, kako im je plaća prevelika prema njihovoj obrazovanosti. I mnogi naši đaci, koji su svršili u nas samo višu pučku školu, mogu nas iskreno požaliti, što kuburimo, dok oni pristojno žive. Kakovu obrazovanost imadu podvornici srednjih škola? Par razreda pučkih škola. Ili im je možda posao znamenit?! Metu sobe, lože peći, idu na poštu, a inače sav se dan dugočase i sjede. U višim realnim gimnazijama imadu po tri podvornika, a najstariji ima i bez uzgrednih dohodaka veću plaću od pučkog učitelja. Lugari nadlugari imadu također veće dohotke od nas pučkih učitelja. Državni sluge dobijaju 400 do 700 for. plaće, a željeznički stražar 450 for., i tako ni s njima ne može jadni pučki učitelj da se natječe! Kad govore, koliko imadu plaće i zaslužbe, učitelj ne može od stida da riječ progovori.

Primitivan čovjek ima vrlo malene potrebe, dok su potrebe prosvjete čovjeka velike. S prosvjetom usporedo rastu i potrebe. Duševne potrebe su veće od tjelesnih. Ako se duševne potrebe ne namiruju, čovjek duševno zakrčlja; a duševni krčljavci zaista nijesu za prosvijetitelje. Što je koji organizam savršeniji, to mu je potrebna plemenitija i lakša hrana. Poredimo samo hranu gujavice s hranom pčele, mrava ili sisavca. Gledajmo, kakva je hrana čovjeka na najnižem stupnju kulture, a kakva je ona najkulturnijeg duševnog radnika. Učitelj je duševni radnik, pa mu treba plemenitija, probavljivija i bolja hrana, nego nadničaru, koji radi na svježem uzduhu. Starijemu učitelju treba i pića za okrepu. Učitelju treba ne samo za tjelesnu okrepu, nego i za duševni užitak zabave, kao što je npr. kazalište, koncerti, umjetničke galerije, putovanje, itd.

Velika je nevolja, kad se čovjek viših duševnih potreba tako sapne, da ih ne može podmirivati. Tako se rađaju veliki nezadovoljnici. Neki se od slabijih značaja zanemare, neki se daju na kojekakve zaslužbe, a neki zlobno zaviđaju svomu drugu, ima li bolji komadić hljeba, pa siju razdor, neslogu i svakojako zlo. Oni pak, u kojima nezadovoljstvo razbudi mržnju, mogu udariti u još veće zlo. Nije dobro, da se ljudi dovode u takvu napast. Već samo čovjekoljublje traži, da se učiteljima pomogne, a pomoći im se može samo na dva načina: ili dostojnim povišenjem plaće, ili tako, da se obrazovanost učitelja snizi ispod ništice. Težaci, sluge, seoski stražari i slični pismeni ljudi, koji su svršili današnju pučku školu, bit će zadovoljni s 400 for. temeljne plaće. Njima će biti škola nuzgredna stvar, a plaća lijepa pomoć u njihovu seoskom gospodarstvu. Ali nema valjda danas obrazovanijeg čovjeka, koji bi pristao na to, da se pučka škola turi u staro embrionalno stanje.

Dok učitelj početnik ne bude imao barem 600 for. plaće, dotle će uvijek kuburiti. Obični radnik koji radi samo mehaničke poslove, kao što je zidar, mesar, drvar u šumi, zasluži dva for. na dan, pa opet kraj svojih malenih potreba teško živi. Kad se pučkom učitelju dađe, što mu je potrebno, i što krvavo zaslužuje, onda će se učiteljstvu posvećivati više i sposobnijih mladića, ne će nam se nitko rugati, da je učiteljska škola “utočište grješnika”, bit će više dobrih učitelja, pa će se učiteljstvu podići ugled, a škola i narodna prosvjeta bolje će i ljepše napredovati.

Naši su zahtjevi umjereni i opravdani. Plemeniti ljudi i prijatelji prosvjete odobravaju naše peticije, kojih je već toliko odnijela voda; oni nas baš zato i štiju, što vide u nas toliko svijesti i tolikih duševnih potreba. Oni znadu, da nas na to ne nagoni materijalizam, nego plemenita težnja za napretkom svojim i napretkom pučke škole. No mnogo ima takvih, koji nas ne shvaćaju. Oni se ne mogu otresti starih predrasuda, da znadu da cijene dobra učitelja i dobre škole. Neki su nam opet zavidni, pa hoće da smo u svem duboko ispod njih. Nekima je, naš napredak baš i zazoran.

Nije samo u nas tako, nego se učiteljstvo po svem obrazovanom svijetu bori za dostojne plaće. Da se skupe sve učiteljske peticije o poboljšanju plaća, to bi izišla cijela planina. I nema sumnje, da baš duh tih peticija, na način kako su pisane, pokazuje stupanj moralne plemenitosti i obrazovanosti dotičnoga učiteljstva. Što je učiteljstvo zrelije, to su mu i rasprave i peticije o toj stvari zrelije i dostojnije. One su pune učiteljske svijesti, učiteljskoga ponosa i ljudskoga dostojanstva. One ne dopuštaju, da se učiteljstvo javno zove prosjakom. Samo prosjak najniže vrste odvija svoje rane na nogama i više na sajmu, da gane tako svijet na milostinju; no on baš tim gnjusnim načinom odbija oči uglađenijih prolaznika.

Peticije hrvatskoga učiteljstva bile su, pa neka budu i nadalje dostojne učiteljskoga staleža. Plaće su naše dakako premalene, ali dostojanstvo učiteljskoga staleža je veliko, a treba da ga čuvamo. Tako nam ne će moći nitko kazati, da smo prosjaci, i da uvijek dosađujemo.

Nije istina, da nam se plaća kraj najbolje želje ne može povisiti. Kad se može svim drugim službenicima, kako da se ne bi mogla nama?

Hrvatsko učiteljstvo ne traži milostinje, nego zasluženu plaću. Svijestan odgajatelj milostinje ne će i ne može da primi. Što se vrata, na koja toliko kucamo, ne otvaraju, dokaz je, da svijet za nas još uvijek pravo ne mari. Zato činimo sve za prosvjetu, širimo pravnu svijest i osjećaj pravednosti. Kucajmo na dostojan način svakom zgodom. Kulturna zrelost svijeta otvorit će nam vrata. Kucajmo u rukavicama i salonskom odijelu, a nigda bos i gladni prosjaci.

U svojoj borbi ipak smo lijepo napredovali. Ako nam se još ne da, što trebamo i zaslužujemo, ipak nas često zovu pionirima prosvjete i čuvarima najvećih svetinja. Priznaje se, da je briga za školu i učiteljstvo prva dužnost kulturne države: priznaju nam se naše zasluge na kulturnom polju: priznaje nam se pače, da su nam plaće prekukavne: ali ipak ne će da nam pomognu. Još samo jedan korak, pa će biti i to.

Što bude pučko učiteljstvo bolje opskrbljeno, to će i više raditi ne samo u školi, nego i na svakom kulturnom polju. Neki misle baš protivno. No ja znam, da ne bih mogao s tolikim zanosom raditi u školi, niti bih igda toliko uradio bio za opće dobro i motikom i trnokopom, i perom i riječju, da mi nije žena slučajno učiteljica. Koliko bi dobra učinili mnogi pučki učitelji, da ih nije briga i trud za rođenu djecu iscrpla i potištila?! Zašto se časnici toliko miluju, zašto im se toliko diže ugled, i zašto im se toliko povisuju plaće? Samo zato, jer je to u interesu države. To je najprirodniji i najbolji put, na kom se dobijaju najsposobniji i najvjerniji službenici.

Napredak, XLI (1900.), str. 4 i 17

Fotografija: Roberta F.: Spomenik Davorinu Trstenjaku u Crikvenici. <http://commons.wikimedia.org/>

“Davorin Trstenjak (1848.—1921.) izuzetna je pojava u povijesti naše pedagogije. Bio je uzoran učitelj u školi, učitelj umjetnik; bio je plodan pedagoški pisac i mislilac, popularizator prirodnih znanosti, borac za slobodu misli, staleški borac za prava učiteljstva, pisac knjiga za djecu, skupljač narodnih poslovice i nepoznatih narod-

nih riječi, aktivan društveni radnik na gospodarskom i prosvjetnom polju. Bio je član mnogih društava; pravi i počasni član pedagoško-književnog zbora. Napisao je više od 40 knjiga, od kojih je velik broj izdao u vlastitoj nakladi jer mu ih drugi nisu htjeli tiskati. Neke njegove knjige prevedene su na slovenski, češki i bugarski. Objavio je više od 300 članaka pedagoškog sadržaja u *Napretku*, *Učitelju*, *Hrvatskom učiteljskom domu*, *Slobodnoj misli*, *Savremeniku*, *Vijencu* i drugim listovima. Bio je pravi pedagog, čovjek koji osjeća potrebu da drugoga pouči, da s njim podijeli svoje znanje. Svoje osnovne pedagoške poglede izložio je u djelima: *Mladi učitelj* (1891.), *Prirodni uzgajatelji* (1907.), *Zreo učitelj* (1907.), *Slobodna škola* (1908.), *Uzgoj čovjeka borca* (1909.), *Kulturni uzgajatelji* (1907.) i *Uzgoj čovjeka* (1917.). Jedan izvor njegovih pedagoških misli je stručna literatura, koju je cijelog života pratio, a drugi, jači izvor bio je sam život. Zato u njegovim djelima ima toliko primjera iz prakse, iz života.

Trstenjak nije pristalica teorije ‘slobodnog odgoja’, premda je za veću slobodu djeteta u školi, za aktivne metode nastave i za lijep postupak s djecom. On veoma cijeni fizički rad kao odgojno sredstvo i mnogo se koristio radom u svojoj školskoj praksi. U Karlovcu, Kostajnici i Gospiću izradio je sam i s djecom mnogo predmeta za školske zbirke, osnivao je i obrađivao s najvećom ljubavi školske vrtove i cvjetnjake, rasadnike i voćnjake. Svagdje je pokretao školsku omladinu na rad izvan škole. U Karlovcu je zajedno s građanima iskrčio i uredio brdo Uzdihovac, pretvorivši ga u šetalište. U Kostajnici je zajedno s djecom i građanima višegodišnjim radom uredio i pošumio brdo Djed, koje je postalo simbol njegova rada za narod. (...)

Sam jaka, darovita i temperamentna pedagoška ličnost, Trstenjak je veoma cijenio ličnost učitelja. On učitelju daje prvo mjesto u nastavi, a primjer učitelja njemu je najsnažnije sredstvo moralnog odgoja. Učitelja smatra narodnim prosvjetiteljem, društvenim radnikom, koji se s narodom druži, koji ga prosvječuje i vodi.”

Franković, D. (1978.). *Davorin Trstenjak — borac za slobodnu školu 1848.—1921. — o 130. obljetnici rođenja*.
Zagreb: Školska knjiga, str. 7/8.

Davorin Trstenjak je bio suurednik *Napretka* od 1910. do 1920. godine, najprije uz Stjepana Basaričeka, a zadnju godinu uz Josipa Škavića. Osnovne škole koje danas nose ime Davorina Trstenjaka nalaze se u Zagrebu, Hrvatskoj Kostajnici, Posavskim Podgajcima i Čađavici.